
Alicja Krakowska

Zmiany w zaludnieniu Podhala w latach 1931–1988

Podhale to obszar wyodrębniający się w regionie Południowej Polski nie tylko pod względem cech krajobrazowych i gospodarczych, lecz także specyficznym przebiegiem procesów demograficznych. Jeśli bowiem w okresie powojennym na wielu obszarach górskich naszego kraju, a także Europy, zaludnienie wykazywało stagnację lub regres, to na Podhalu liczba ludności powiększała się dynamicznie. Dokonywało się to w warunkach postępującego rozwoju gospodarczego tego regionu i stopniowego umacniania jego rolniczo-turystyczno-przemysłowych funkcji (Górz, Prochownikowa 1989). Cechą szczególną procesów demograficznych w tym regionie jest zróżnicowanie strukturalne, czasowe i przestrzenne. Wynika ono z położenia osiedli względem ważnych ośrodków gospodarczych i dróg komunikacyjnych, dawnych i współczesnych funkcji tych osiedli, a przede wszystkim z fizjograficznych i ekonomicznych warunków ich rozwoju.

Przed wojną na Podhalu zamieszkiwało 130 tys. osób, ale z tego ponad 3/4 na wsi. W ciągu nieco ponad pół wieku (1931–1988) zaludnienie tego regionu wzrosło do około 220 tys., czyli o 70% (w 1988 r. ludność miejska liczyła 80 726 osób, ludność wiejska 137 261). Bardziej, bo prawie 3-krotnie, powiększyła się ludność miast, natomiast wsi o 36%. W efekcie zwiększył się udział ludności miejskiej z 21,5% do 37,0% ogółu mieszkańców Podhala. Postęp urbanizacji jest tu wolniejszy niż w innych regionach kraju, ale wynika to z górskiej specyfiki tego terenu i struktury funkcjonalnej miast. Szybką dynamikę rozwoju osiągnął jedynie Nowy Targ, którego liczba mieszkańców wzrosła z 10,5 tys. w 1931 roku do 31,8 tys. w 1988 roku. Wiązało się to z jego uprzemysłowieniem, wywołującym znaczną falę napływu młodej siły roboczej. Natomiast Zakopane powiększyło stan ludności tylko o 60%, zaś od 1970 roku liczba jego mieszkańców jest stabilna, utrzymująca się na

poziomie około 28 tys. Miasto to wraz z gminą Tatrzańską osiągnęło już granice swego wzrostu demograficznego, której przekroczenie stanowi zagrożenie dla środowiska przyrodniczego (Rek 1982). Pozostałe dwa uzdrowiska otrzymały prawa miejskie po wojnie: Rabka w 1954 roku, Szczawnica w 1961 roku, ale wcześniej uzyskała ona status osiedla (1958), zaś w latach 1973–1982 tworzyła wspólną jednostkę osadniczą z Krościenkiem. Liczba mieszkańców Rabki wzrastała bardziej (o 2,3% rocznie) aniżeli Szczawnicy (o 1,6%), a ta z kolei odznaczała się wyższą dynamiką niż Zakopane (o 1%). Rozwój demograficzny tych miast jest umiarkowany, bowiem z racji pełnionych funkcji uzdrowiskowo-turystycznych i ochrony walorów krajobrazowych musi być kontrolowany.

Podhale jest więc nadal regionem z przewagą ludności mieszkającej na wsi. Aktualna liczba jednostek wiejskich (104) jest taka sama jak w 1931 roku, mimo zachodzących na tym obszarze zmian w wiejskiej sieci osadniczej. Polegały one z jednej strony na inkorporacji, czego przykładem są trzy wsie polemkowskie (Szlachtowa, Biała Woda, Jaworki) włączone do Szczawnicy, osiedle Tylka wchodzące w skład Krościenka i wieś Niwka przyłączona do Nowego Targu. Z drugiej strony dokonano podziału osiedli już istniejących na mniejsze wsie, np.: z Zubsuchego wyodrębniono 5 jednostek osadniczych (Bustryk, Nowe Bystre, Sierockie, Suche, Ząb), wieś Bukowinę Podszkle podzielono na 2 jednostki (Podszkle i Bukowinę Osiedle). Ponadto zmniejszono powierzchnię wsi i utworzono nowe. W ten sposób powstały: Koniówka wyodrębniona z Podczerwonego, Falsztyn wydzielony z Frydmana i wieś Bór z Szaflar. Także w statystykach figurują oddzielnie Bańska Nizna i Bańska Wyżna, Gliczarów Dolny i Górny.

Dynamika zmian w liczbie ludności w okresach międzypisowych

Śledząc zmiany w liczbie ludności Podhala zauważa się dwie fazy regresu. Związane one były z silną emigracją zagraniczną na początku XX wieku oraz z I wojną światową. Okres stagnacji miał miejsce na przełomie minionego i obecnego stulecia oraz w latach 1931–1950. Według szacunków zamieszkiwać mogło na Podhalu w 1939 roku około 150 tys. osób, a w 1946 roku o 8% mniej (135 tys.). Na ubytek ten składały się głównie straty wojenne, zaś po jej zakończeniu były liczne wyjazdy na Ziemię Zachodnie i Północne oraz emigracja mieszkańców polskiego Spisza na stronę słowacką, która objęła 10% mieszkańców (Dobrowolska, Czarkowska 1960). W pozostałych okresach międzypisowych liczba ludności

wzrastała, przy czym wartości tego przyrostu były czasowo i przestrzennie zróżnicowane (tab. 1).

Tabela 1

**Średnioroczny przyrost ludności Podhala
w latach 1880–1988**

Lata	Ogółem	Miasta	Wsie
	%		
1880–1890	0,6	1,5	0,5
1890–1900	0,2	1,1	0,1
1900–1910	0,2	3,4	-0,5
1910–1921	-0,07	-1,2	+0,02
1921–1931	2,4	11,0	0,5
1931–1950	0,4	0,9	0,3
1950–1960	1,6	4,1	0,5
1960–1970	1,4	2,6	0,7
1970–1978	0,9	1,5	0,3
1978–1988	1,0	0,5	1,1

Lata 1931–1950

Ponad połowa wsi podhalańskich wykazała w latach 1931–1950 wzrost liczby ludności poniżej 1% rocznie. Nieco wyższy przyrost rzeczywisty (1–2%) miał miejsce tylko w 9 wsiach, głównie w zapleczu Nowego Targu (Szaflary, Ludźmierz), w Białce Tatrzańskiej oraz w jednej wsi orawskiej (Lipnica Mała). Bardzo wysoką stopę wzrostu (2% i więcej rocznie) zanotowano w Rabce i Szczawnicy, będących jeszcze wówczas osiedlami wiejskimi, ale o funkcjach uzdrowiskowych, ponadto w Bukowinie Tatrzańskiej oraz w małej wsi spiskiej (Kacwin) i pienińskiej (Czorsztyn). Ogółem progresywny typ rozwoju demograficznego prezentowało około 60% jednostek osadniczych Podhala (tab. 2, ryc. 1).

Stagnację w zaludnieniu wykazało 13% wsi, zlokalizowanych we wschodniej i zachodniej części Kotliny Nowotarskiej, w dolinie Dunajca (np. Krościenko) oraz na Orawie (Orawka, Piekienik). Natomiast ubytek ludności miał miejsce aż w ponad 1/4 wsi głównie na Spiszu, we wsiach gorczańskich, na Skalnym Podhalu, w Czarnym Dunajcu i otaczających go wsiach, w niektórych wsiach przygranicznych (np. Chyżne, Sromowce).

Tabela 2

Wsie Podhala według rodzaju i wielkości zmian w liczbie ludności w latach 1931-1988

Lata	Wsie															
	ogółem		regresywnę ¹		stagnujące ²		ogółem				progressywnę ³					
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	poniżej 1%		1-1,9%		2% i więcej	
											l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1931-1950	107	100,0	30	28,0	14	13,1	63	58,9	45	42,1	9	8,4	9	8,4	9	8,4
1950-1960	106	100,0	5	4,7	6	5,7	95	89,6	37	34,9	35	33,0	23	21,6	23	21,6
1960-1970	105	100,0	8	7,6	2	1,9	95	90,5	36	34,2	42	40,0	17	16,2	17	16,2
1970-1978	104	100,0	30	28,8	11	10,5	63	60,7	40	38,5	20	19,2	3	2,9	3	2,9
1978-1988	104	100,0	6	5,8	3	2,9	95	91,3	37	35,6	48	46,2	10	9,6	10	9,6

1) Regresywnę - o zmniejszającej się liczbie ludności

2) Stagnujące - średnioroczna zmiana liczby ludności na poziomie od +0,1% do -0,1%

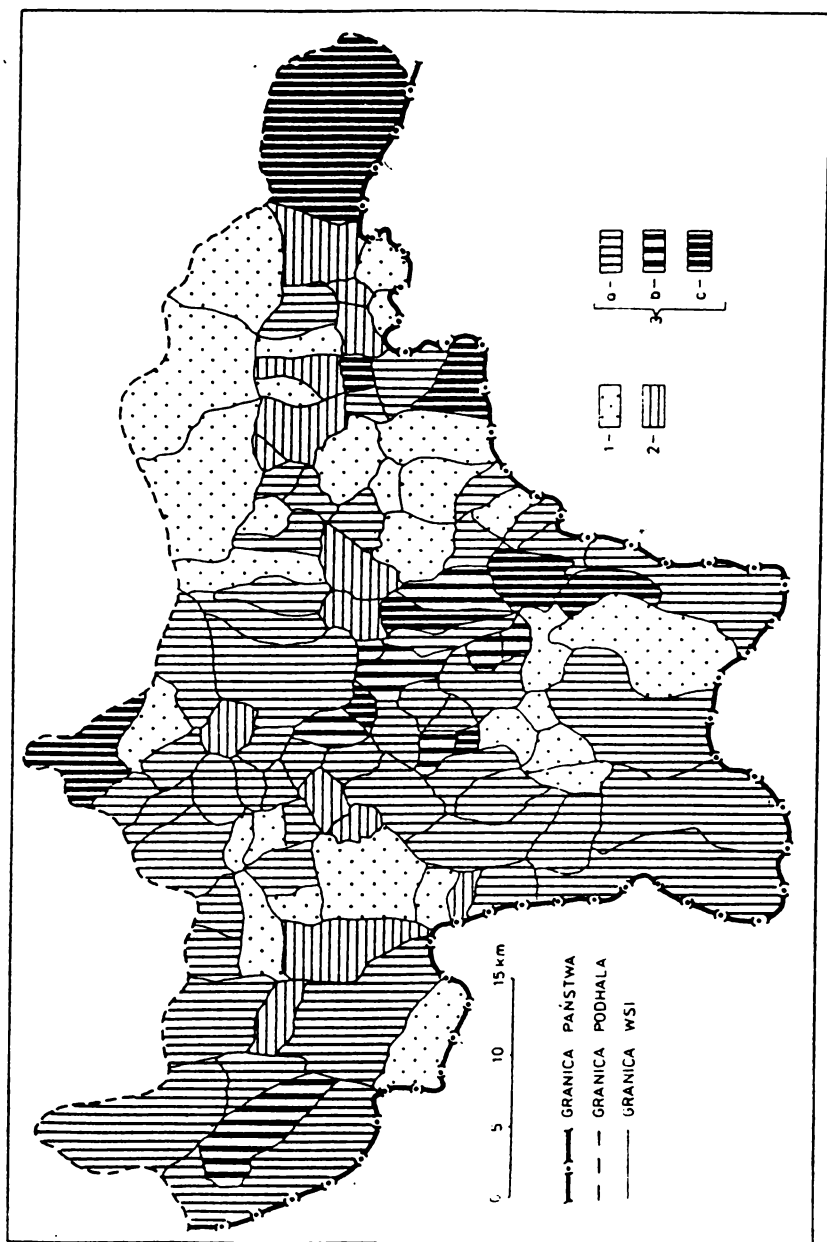
2) Progressywnę - o wzrastającej liczbie ludności

Przyrost rzeczywisty: a) umiarkowany - poniżej 1% rocznie

b) wysoki - 1-1,9% rocznie

c) bardzo wysoki - 2% i więcej rocznie

Źródło: Obliczenia własne

Ryc. 1. Zmiany w liczbie ludności Podhala w latach 1931–1950

Wsie: 1) regresywne

2) stagnujące

3) progresywne:

a) niski przyrost rzeczywisty (<1% rocznie)

b) umiarkowany przyrost rzeczywisty (1 – 1,9%)

c) wysoki przyrost rzeczywisty (2% i >)

Lata 1950–1960

Po zakończeniu pierwszej fali odpływu rozpoczyna się dla Podhala faza najsilniejszych zmian demograficznych, przypadających na lata pięćdziesiąte. W Polsce jest to okres „wyżu demograficznego”, ale także intensywnych procesów urbanizacyjnych, wzmożonego przepływu mieszkańców wsi do miast, co doprowadziło w skali kraju do zmniejszenia ludności wiejskiej. Natomiast zaludnienie Podhala wzrosło wówczas o ponad 17%, a średnioroczny współczynnik przyrostu rzeczywistego osiągnął największe rozmiary w całym okresie powojennym. Było to w głównej mierze konsekwencją wzmożonej reprodukcji ludności.

Skala przyrostu ludności na wsi była 2-krotnie mniejsza (1,3%) w porównaniu z miastami (2,4%), które stały się głównymi centrami imigracji na Podhalu. W innych terenach górskich zanotowano wyższy niż na Podhalu przyrost ludności wiejskiej. Przykładowo w regionie sudeckim czy bieszczadzkim wynosił on średnio w roku około 1,5%, bowiem trwał tam jeszcze rozpoczęty po wojnie proces zasiedlania Ziemi Zachodnich i terenów połemkowskich.

Na Podhalu bardzo wysoki średnioroczny przyrost rzeczywisty odnotowano aż dla 20% wsi, głównie w zapleczu Zakopanego (Kościelisko, Żąb, Poronin), Nowego Targu i Rabki oraz w Czarnym Dunajcu, Krościenku i Czorsztynie. Wysoką dynamikę zaludnienia wykazała 1/3 wsi, przede wszystkim wzdłuż linii kolejowej Rabka – Nowy Targ – Zakopane oraz na południowy wschód od Nowego Targu. Najmniejszy przyrost ludności wystąpił na Pogórzu Spiskim i w całej Orawie. Tylko w 5 wsiach stwierdzono regres demograficzny (Obidowa, Odrowąż, Harkłowa, Orawka, Gliczarów Górny), a w 3 stagnację w zaludnieniu (Tylmanowa, Falsztyn, Lipnica Wielka).

Lata 1960–1970

Lata sześćdziesiąte przyniosły szereg zmian gospodarczych na Podhalu, których rezultatem było m.in. zwiększenie liczby miejsc pracy pozarolnej, a tym samym zmniejszenie, podobnie jak w skali kraju, emigracji ludności wiejskiej. Mimo iż w tym czasie w Polsce wygasają skutki wyżu demograficznego i rozpoczął się regres we wsiach sudeckich, to w Karpatach miał miejsce dalszy przyrost ludności, a na Podhalu utrzymywało się wysokie tempo zaludnienia. Wskaźnik przyrostu rzeczywistego był tylko nieznacznie mniejszy w porównaniu z okresem wcześniejszym (1,4% rocznie), wyższy jednak niż ludności wiejskiej regionu nowosądeckiego (0,8%), krośnieńskiego (0,7%), bielskiego (0,9%). Mało jest nadal wsi regresywnych (7,8%) i są to już inne niż w latach poprzednich jednostki osadnicze, a mianowicie: wsie gorczańskie (Ochotnica Dolna i Górna), małe wsie w zachodniej części Kotliny

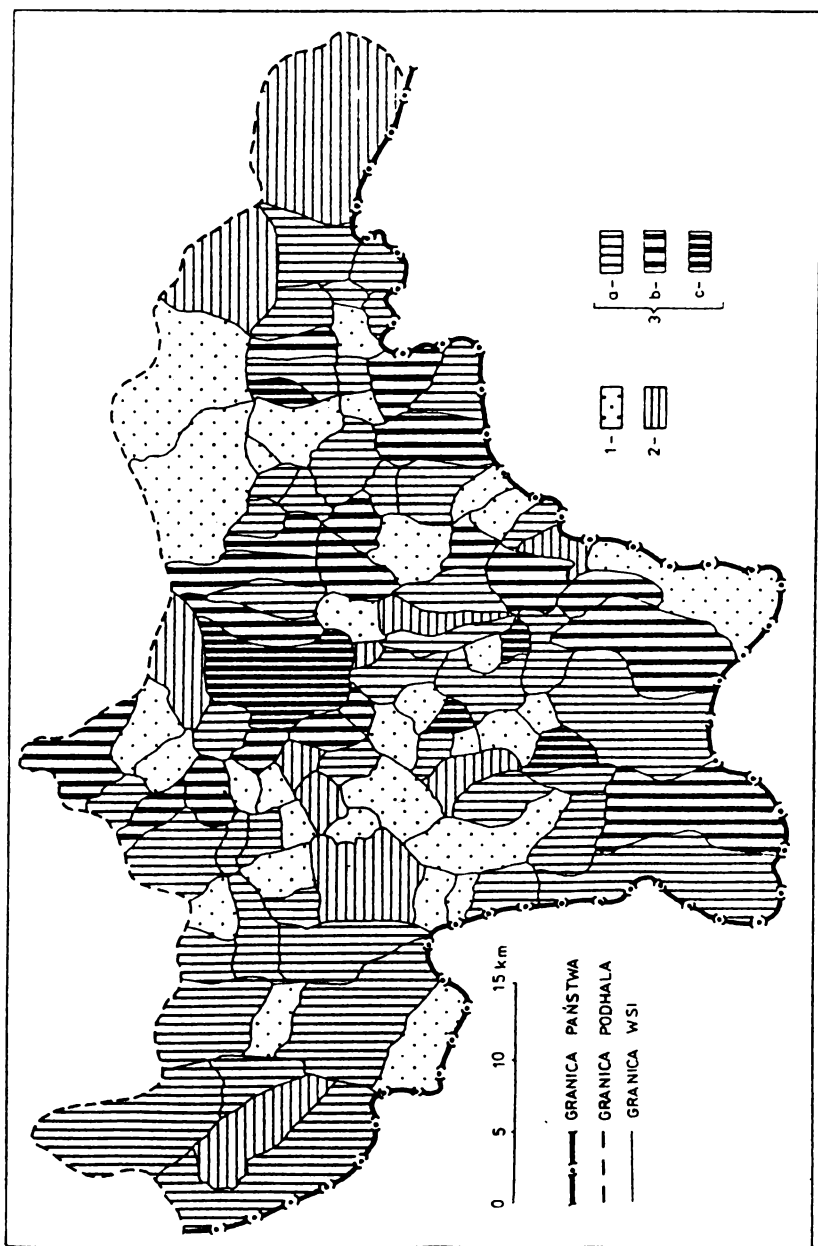
Nowotarskiej (Długopole, Morawczyzna) oraz Chyżne na Orawie. Zwiększyła się natomiast liczba osiedli o wysokim tempie zaludnienia, co było widoczne głównie na Orawie (Jabłonka, Zubrzyca, Lipnica), we wsiach pienińskich i w dolinie Dunajca, czyli na obszarach wykazujących w okresie wcześniejszym słabszą dynamikę rozwoju demograficznego. Szczególnie zmalała liczba jednostek o bardzo wysokim przyroście rzeczywistym, przede wszystkim w dolinie Górnej Raby i w zachodniej części Kotliny Nowotarskiej. Nadal najbardziej wzrastała liczba ludności w strefie podmiejskiej Nowego Targu, natomiast w zapleczu Zakopanego tylko Kościelisko utrzymywało tak wysoką stopę wzrostu.

W miastach Podhala liczba ich mieszkańców powiększała się szybciej niż we wsiach podhalańskich. Nadal wysokie tempo zaludnienia utrzymywał Nowy Targ (ponad 2% rocznie), w fazę umiarkowanego rozwoju wkroczyła Rabka i Szczawnica, a Zakopane w bardzo małym stopniu powiększyło swą liczbę ludności (0,9% rocznie). Jego tempo zaludnienia było tak niskie, jak na Spiszu i we wsiach Pogórza Zachodniego, mniejsze niż na Orawie czy w jednostkach osadniczych związanych swym położeniem z doliną Dunajca i Pieninami.

Lata 1970–1978

Zaznaczyły się one na Podhalu, podobnie jak w skali kraju, najniższą dynamiką zaludnienia w całym okresie powojennym. W Polsce liczba mieszkańców wsi zmalała, pogłębił się proces wyludniania regionu sudeckiego, natomiast w Karpatach ludność wiejska wzrastała nadal, ale znacznie poniżej przyrostu naturalnego. Podobnie było na Podhalu, gdzie średnioroczne tempo zaludnienia wsi kształtowało się na poziomie 0,3%, zaś naturalny przyrost ludności wynosił 1,2% rocznie. Rozwój demograficzny tego regionu był bardzo wolny o skali zbliżonej do okresu międzywojennego. Podobnie jak wówczas tylko 60% osiedli powiększyło swą liczbę ludności, i to w stopniu minimalnym. Dla porównania w pozostałych okresach międzywojennych typ progresywny reprezentowało około 90% jednostek osadniczych.

Ponad 2-krotnie zmalała w latach 1970–1978 liczba jednostek o wysokim i bardzo wysokim przyroście rzeczywistym, przy czym nadal ten poziom rozwoju demograficznego reprezentowały wsie w zapleczu Nowego Targu i obszary turystyczne w rejonie Zakopanego oraz Bukowiny Tatrzańskiej. W tym bowiem czasie przystąpiono do realizacji programu deglomeracji ruchu turystyczno-wypoczynkowego poza tradycyjne ośrodki miejskie. Nastąpił w wielu wsiach tatrzańskich i pienińskich rozwój infrastruktury z zakresu komunikacji oraz usług turystycznych i w ten sposób zwiększył się ich stopień atrakcyjności jako miejsc zamieszkania. Wzrosło tym samym znaczenie wsi położonych w dolinie Dunajca (Krościenko, Tylmanowa) i na Skal-

Ryc. 2. Zmiany w liczbie ludności Podhala w latach 1970–1978

Wsie: 1) regresywne

2) stagnujące

3) progresywne:

a) niski przyrost rzeczywisty (>1% rocznie)

b) umiarkowany przyrost rzeczywisty (1 – 1,9%)

c) wysoki przyrost rzeczywisty (2% i >)

nym Podhalu (Kościelisko, Murzasichle, Małe Ciche). Wysoki przyrost rzeczywisty wystąpił także w dużych wsiach spiskich (Krempachy, Nowa Biała, Niedzica, Łapsze Niżne).

Stosunkowo liczna była w latach siedemdziesiątych grupa wsi regresywnych (około 30%) i stagnujących (około 10%). Największe ubytki ludności wynoszące z reguły ponad 5% stanu zaludnienia występowały we wsiach gorczańskich, na obszarach sąsiadujących z budową Zbiornika Czorsztyńskiego, na Pogórzu Zachodnim i w zachodniej części Kotliny Nowotarskiej, w zapleczu Rabki (Rdzawka, Ponice), w małych wsiach Skalnego Podhala i Orawy (ryc. 2). Wzrósł przede wszystkim odpływ ludności z tych obszarów, co przy równoczesnym spadku przyrostu naturalnego zaowocowało, prawie na całym Podhalu, spadkiem rozwoju ludności.

Lata 1978–1988

Ostatnie dziesięciolecie jest dla Podhala jak gdyby powrotem do występującego przed 1970 rokiem rytmu zmian demograficznych, którego cechą szczególną był znaczny wzrost ludności (o 14%). W Polsce liczba osób mieszkających na wsi zmalała (o 1,4%), zmniejszyło się zaludnienie osiedli wiejskich w Sudetach, zaś w Karpatach przyrost ludności wiejskiej był poniżej przyrostu naturalnego.

Na Podhalu powiększyła się grupa wsi o wysokiej dynamice zaludnienia, które stanowiły już prawie połowę ogółu wiejskich jednostek osadniczych tego regionu. Przeważają one na Spiszu (od Nowej Białej po Kacwin), na Orawie i w dolinie Raby. Bardzo wysoki przyrost ludności zanotowano tylko w 9 wsiach, w tym nadal w Krościenku, a ponadto m.in. w Lipnicy Małej, Rokicinach Podhalańskich, Bustryku. Osłabło bardzo tempo zaludnienia osiedli położonych wzdłuż linii kolejowej Rabka – Nowy Targ – Zakopane, które to jednostki w okresach wcześniejszych odznaczały się najwyższym przyrostem ludności. Zmalał także przyrost rzeczywisty wsi w zachodniej części Kotliny Nowotarskiej. Ubytek ludności wystąpił w 6 wsiach, średnio o 0,7% rocznie, najbardziej jednak w Czorszynie, nadal w Odrowążu, Ochotnicy Górnej, Łapszance i Starym Bystrem.

Miasta w tym okresie rozwijały się bardzo słabo; Zakopane wkroczyło w fazę stagnacji demograficznej, Rabka i Szczawnica odznaczały się niskim przyrostem ludności, jedynie Nowy Targ utrzymał umiarkowaną stopę wzrostu. W konsekwencji nastąpił spadek odsetka ludności miejskiej, bowiem tempo rozwoju demograficznego wsi podhalańskich (1,1% rocznie) po raz pierwszy było większe w porównaniu do miast tego regionu (0,5% rocznie).

Generalnie w całym okresie powojennym przyrost ludności wiejskiej na Podhalu był wyższy w porównaniu z obszarami wiejskimi Karpat i innymi terenami górskimi w Polsce. Dla większości wsi był to przyrost umiarkowany (od 0,5 do 1% rocznie), dla części wysoki (od 1 do 2% rocznie), a tylko w niektórych obserwuje się przyspieszony, czy nawet eksplozywny charakter rozwoju demograficznego (tab. 2, ryc. 3).

Wsie podhalańskie rozwijały się najbardziej dynamicznie w dwóch pierwszych dziesięcioleciach powojennych, najstabilniej w latach siedemdziesiątych, a po 1980 roku obserwuje się ich umiarkowany wzrost demograficzny, silniejszy na Orawie i Spiszu, zmniejszony na Pogórzu Zachodnim i Skalnym Podhalu, a przede wszystkim w pasie największej koncentracji ludności wzdłuż linii kolejowej Rabka – Nowy Targ – Zakopane. Charakter zmian demograficznych w okresach międzypisowych dokonywał się w poszczególnych wsiach w sposób ciągły (spadek albo wzrost zaludnienia) lub zmienny. W świetle tego kryterium wydzielono na Podhalu następujące typy wiejskich jednostek osadniczych (ryc. 4):

I. Wsie o systematycznym wzroście zaludnienia

Liczba ludności tych wsi powiększała się sukcesywnie, w każdym z okresów międzypisowych. Jest ich na Podhalu najwięcej (ponad 60%) i występują przede wszystkim w zapleczu Nowego Targu, na Skalnym Podhalu, na Pogórzu Spiskim, w południowej części doliny Górnej Raby.

II. Wsie o wzrastającej liczbie ludności z jedną fazą regresywną lub stagnacji

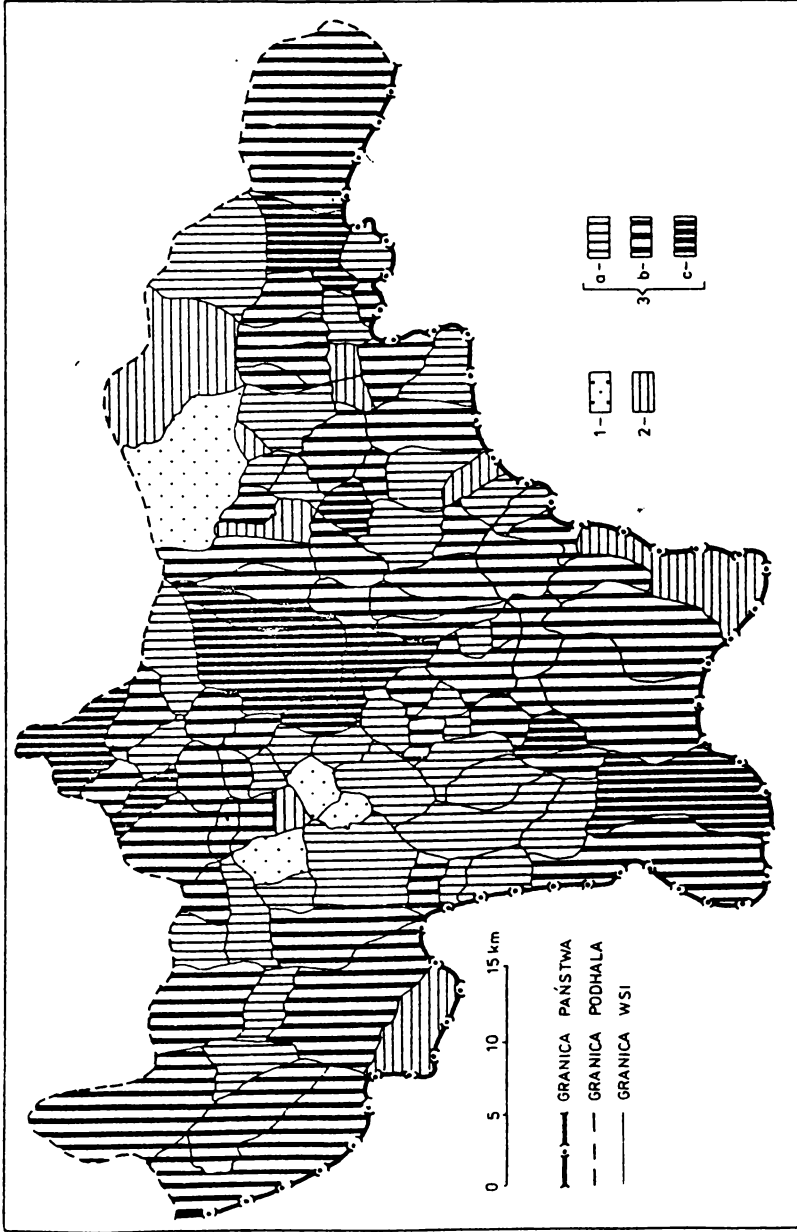
Ten typ zmian w zaludnieniu reprezentowała 1/4 wiejskich jednostek osadniczych Podhala. Są to wsie na Pogórzu Zachodnim, w zapleczu Rabki oraz sporadycznie we wschodniej części Kotliny Nowotarskiej. Faza regresywna przypadała w większości z nich na lata siedemdziesiąte.

III. Wsie o zmiennych fazach rozwoju demograficznego (dwie fazy progresywne, a pozostałe dwie mają charakter regresywny lub stagnujący)

Jest ich na Podhalu około 9% i są to zarówno duże jednostki osadnicze (Ochotnica Dolna, Krościenko, Chyżne), średniej wielkości (Obidowa, Orawka), jak i małe (Łapszanka, Harkabuz, Wróblówka).

IV. Wsie o systematycznym spadku zaludnienia (niekiedy z jedną fazą progresywną lub stagnacji)

Takich wsi na Podhalu jest tylko 6 i z wyjątkiem Ochotnicy Górnej są one małymi jednostkami osadniczymi (np. Huba, Długopole, Odrowąż).

Ryc. 3. Zmiany w liczbie ludności Podhala w latach 1950–1988

Wsie: 1) regresywne

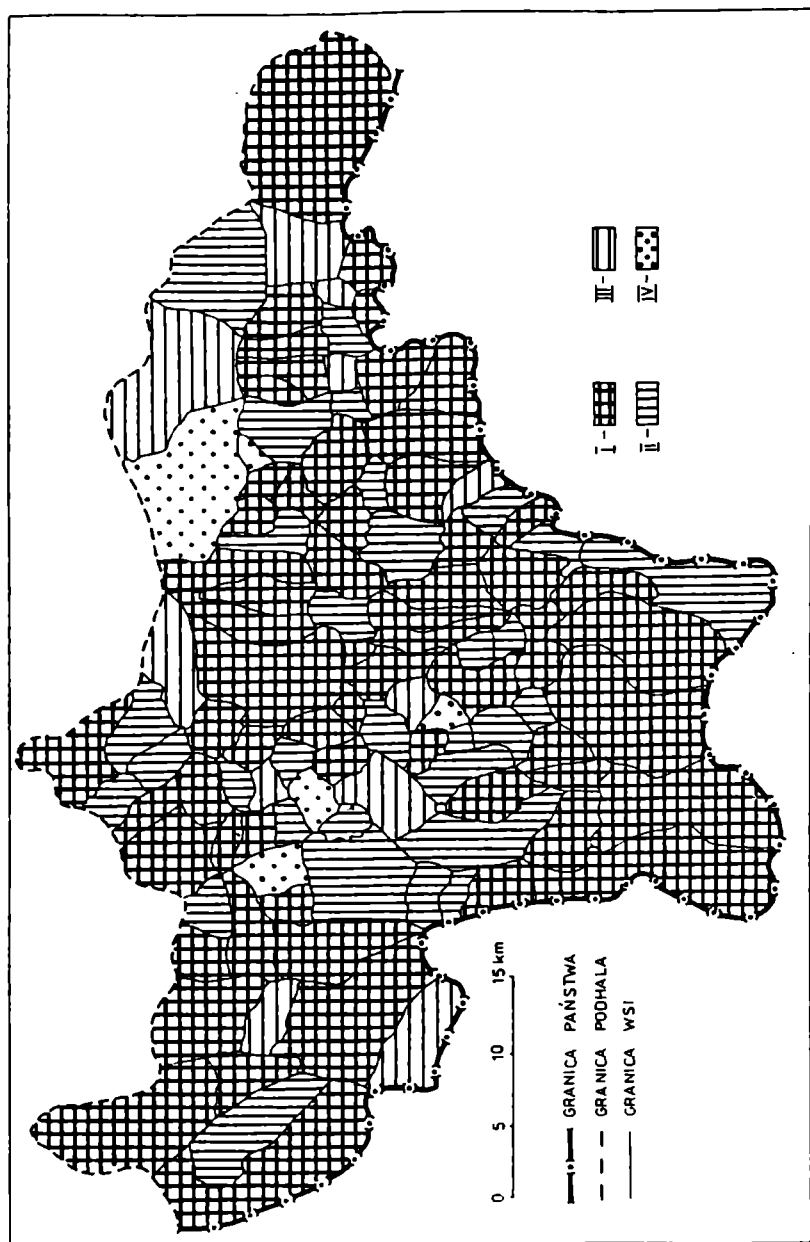
2) stagnujące

3) progresywne:

a) niski przyrost rzeczywisty (>1% rocznie)

b) umiarkowany przyrost rzeczywisty (1 – 1,9%)

c) wysoki przyrost rzeczywisty (2% i >)

Ryc. 4. Typologia wsi Podhala według charakteru zmian demograficznych w latach 1950–1988

Wsie: I) o systematycznym wzroście zaludnienia (w okresach spisowych)

II) o wzrastającej liczbie ludności z jedną fazą regresywną

III) o zmiennych fazach rozwoju demograficznego

IV) o systematycznym spadku zaludnienia

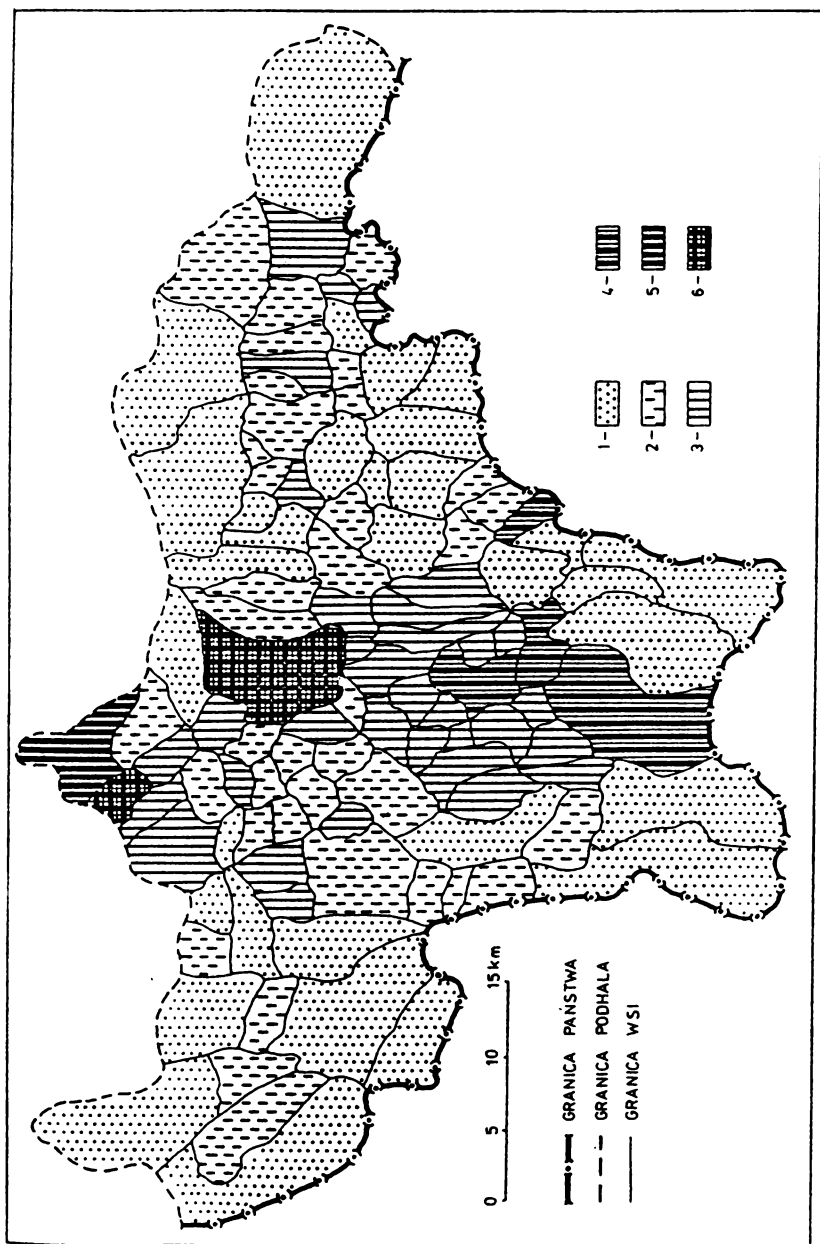
Liczba wsi reprezentujących wydzielone typy świadczy o tym, iż wzrost zaludnienia Podhala dokonywał się w sposób ciągły. Nieregularność w swym rozwoju demograficznym wykazało niewiele jednostek osadniczych, a jeszcze mniej było wsi o zmniejszającej się liczbie ludności.

Zmiany w gęstości zaludnienia i strukturze wielkościowej wsi

Jedną z istotnych konsekwencji rozwoju zaludnienia była postępująca zmiana rozmieszczenia ludności. Przed wojną dominowały na Podhalu wsie o gęstości zaludnienia poniżej 50 osób/km²: Orawa, Spisz, wsie gorczańskie (Ochotnica) i tatrzańskie (Witów, Kościelisko, Murzasichle, Małe Ciche, Bukowina Tatrzańska) – ryc. 5. Powyżej 100 osób/km² przypadało we wsiach zlokalizowanych w dolinie Górnej Raby, przy czym największą gęstością odznaczały się Chabówka oraz Poronin i Biały Dunajec. Według S. Leszczyckiego (1934) gęstość zaludnienia na Podhalu po wyeliminowaniu Tatr wynosiła w niektórych wsiach powyżej 200 osób/km², co odpowiada obszarom przemysłowym. Gęstość ta przekraczała przyjmowane normy dla obszarów rolniczych i wskazywała tym samym, że ludność nie mogła tu żyć tylko z rolnictwa.

Dynamiczny wzrost ludności w okresie powojennym wpłynął na wzrost gęstości zaludnienia większości wsi, przy czym w latach pięćdziesiątych głównie tych, które już wcześniej odznaczały się najwyższym zagęszczeniem ludności (np. wsie rabczańskie). Stąd też obszar Orawy, Spisza i Gorców różnił się nadal od pozostałej części Podhala, bowiem wykazywał minimalne zagęszczenie ludności. Dopiero w latach sześćdziesiątych zwiększyła się gęstość zaludnienia we wsiach orawskich (oprócz Chyżnego), w małych wsiach Skalnego Podhala, w Białce Tatrzańskiej. Nadal maksymalną gęstość ludności wykazywały wsie rabczańskie (Raba Wyżna, Rokiciny Podhalańskie, Chabówka). Wzrost zagęszczenia na ich terenie doprowadził do pogłębienia dysproporcji w przestrzennym rozmieszczeniu ludności. Były osiedla o gęstości powyżej 200 osób/km², np. Chabówka i o 10-krotnie mniejszej gęstości, jak: Obidowa, Chyżne, wsie spiskie (Kacwin, Łapszanka) i tatrzańskie (Murzasichle).

W latach osiemdziesiątych prawie 2-krotnie powiększyła się w stosunku do 1970 roku liczba wsi o dużej gęstości (tab. 3, ryc. 6).

Ryc. 5. Gęstość zaludnienia Podhala w 1931 roku

Liczba osób na km²: 1) < 50

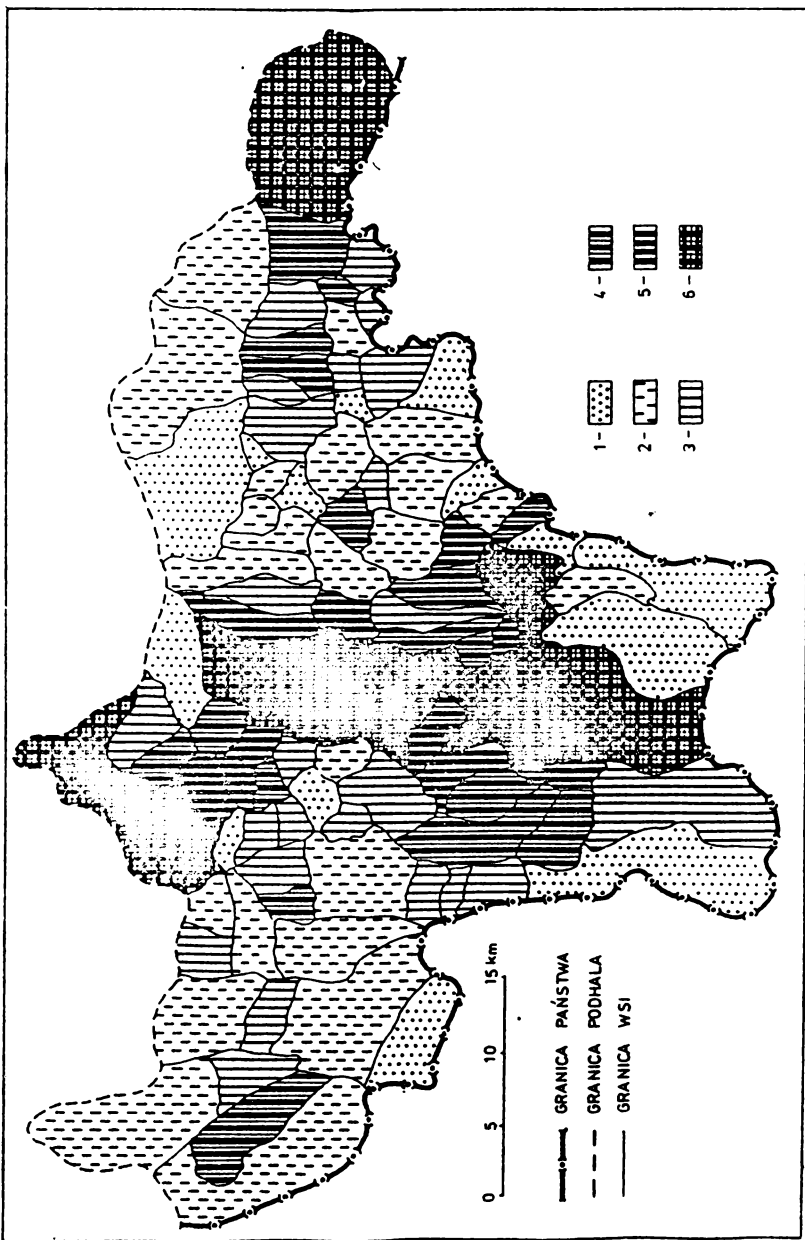
2) 50 – 75

3) 75 – 100

4) 100 – 125

5) 125 – 150

6) 150 i >

Ryc. 6. Gęstość zaludnienia Podhala w 1988 roku

Liczba osób na km^2 : 1) <50

2) 50 - 75

3) 75 - 100

4) 100 - 125

5) 125 - 150

6) 150 i $>$

Tabela 3

Zmiany w gęstości zaludnienia Podhala

Lata	Wsie ogółem	Liczba wsi o gęstości			
		poniżej 50 osób/km ²		powyżej 150 osób/km ²	
		l.b.	%	l.b.	%
1931	103	34	34,0	3	3,0
1950	107	29	26,9	8	7,4
1960	106	27	25,0	8	7,4
1970	105	20	18,5	12	11,1
1978	104	14	12,9	20	18,5
1988	104	14	12,9	20	18,5

Obszar największej koncentracji ludności ma przebieg południkowy i rozciąga się od Rabki przez Nowy Targ do Zakopanego. Najniższy stopień koncentracji występuje nadal we wsiach gorczańskich, spiskach i orawskich.

Obserwowane zmiany demograficzne na Podhalu doprowadziły do przekształceń w strukturze wielkościowej osiedli wiejskich tego regionu. Prawie dwukrotnie zmniejszyła się w okresie powojennym liczba wsi małych. Aktualnie jest ich tylko 17, przy czym 4 z nich liczą nadal poniżej 300 osób (Czorsztyn, Falsztyn, Hałuszowa, Huba). Podwoiła się prawie grupa jednostek o zaludnieniu 1000–2000 osób i one to stanowią dominującą kategorię wielkościową w wiejskiej sieci osadniczej Podhala. Natomiast niekorzystny dla tego regionu jest wzrost liczby wsi bardzo dużych, z których połowa (8) to osiedla o zaludnieniu ponad 3000, a nawet i 4000 osób (tab. 4, ryc. 7, 8).

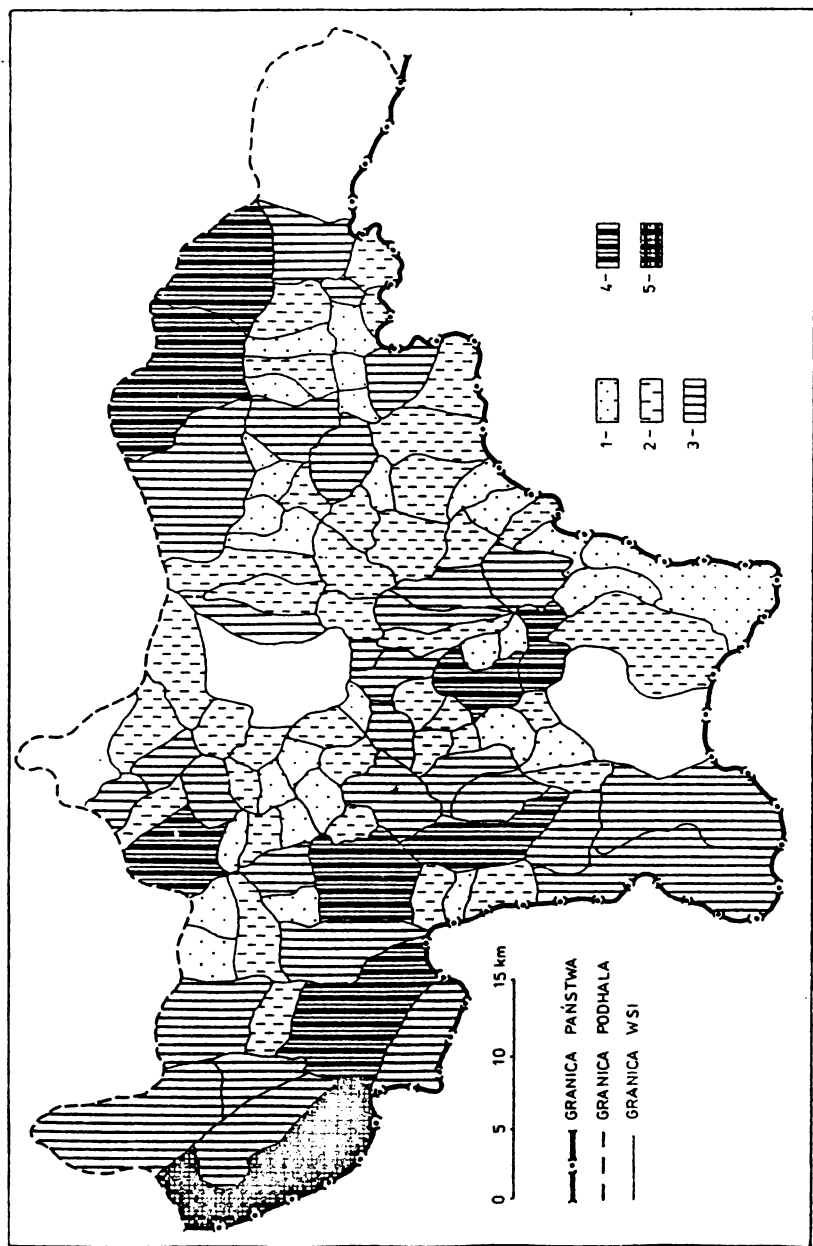
Wielkość osiedli mierzona liczbą mieszkańców wywiera silny wpływ na ich rozwój demograficzny. Z tą cechą miejscowości związane są bowiem bardzo często pełnione funkcje społeczno-gospodarcze (siedziba władz administracyjnych, centrum handlowo-usługowe), warunki komunikacyjne, poziom infrastruktury. Na Podhalu były to najbardziej atrakcyjne do zamieszkania wsie, stąd też sporadycznie w dużych jednostkach osadniczych miał miejsce regres demograficzny. Jedynie we wsiach gorczańskich oraz w Chyżnem, Starym Bystrem i Czarnym Dunajcu wystąpiły fazy regresu lub stagnacji w ich zaludnieniu. Natomiast prawie 70% dużych osiedli odznaczało się systematycznym, ciągłym wzrostem liczby ludności we wszystkich okresach międzypisowych i wysoką lub bardzo wysoką stopą tego przyrostu. One to wywarły dominujący wpływ na rozwój zaludnienia Podhala.

Tabela 4

Struktura wielkościowa wsi Podhala

Wsie według liczby ludności	Lata				
	1950	1960	1970	1978	1988
w liczbach					
< 300 osób	11	7	6	7	5
300– 499	19	18	19	17	15
500– 999	39	38	32	30	28
1000–1999	27	28	33	37	41
2000–2999	8	10	8	7	7
3000 i >	3	5	7	6	8
Ogółem	107	106	105	104	104
w odsetkach					
< 300 osób	10,3	6,6	5,7	5,8	4,9
300– 499	17,8	17,0	18,1	16,3	14,4
500– 999	36,4	35,9	30,5	28,8	26,9
1000–1999	25,2	26,4	31,4	35,7	39,4
2000–2999	7,5	9,4	7,6	6,7	6,7
3000 i >	2,8	4,7	6,7	6,7	7,7
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Ludność w %					
< 300 osób	1,9	1,1	0,8	0,8	0,8
300– 499	7,5	6,1	6,3	5,7	4,4
500– 999	25,7	24,3	19,6	18,8	15,2
1000–1999	33,5	33,8	36,4	41,1	44,4
2000–2999	18,1	19,1	17,4	13,4	13,0
3000 i >	13,3	15,6	19,5	20,2	22,2
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Obliczenia własne.

Ryc. 7. Struktura wielkościowa wsi Podhala w 1950 roku

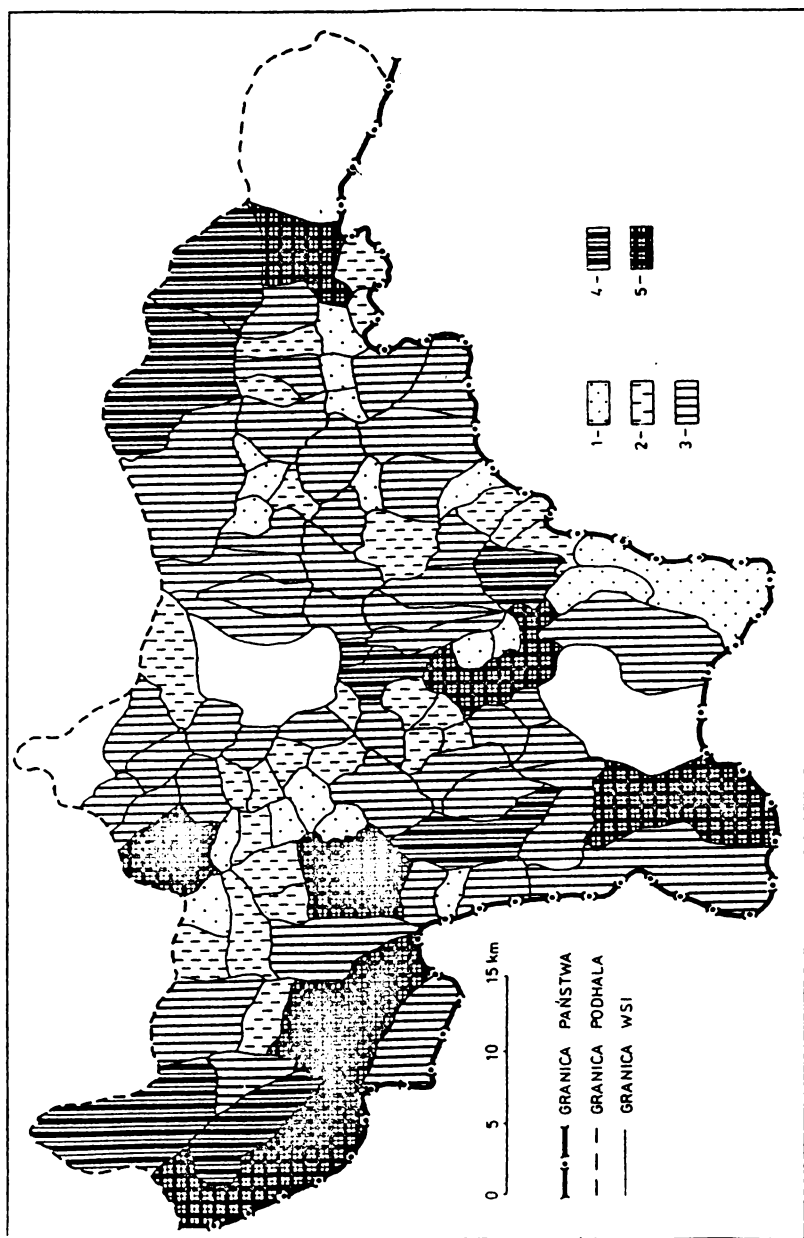
Wsie według liczby mieszkańców: 1) < 500

2) 500 – 1000

3) 1000 – 2000

4) 2000 – 3000

5) 3000 i >

Ryc. 8. Struktura wielkościowa wsi Podhala w 1988 roku
 Wsie według liczby mieszkańców: 1) < 500

- 2) 500 – 1000
- 3) 1000 – 2000
- 4) 2000 – 3000
- 5) 3000 – >

Wśród wsi średniej wielkości tylko połowa z nich wykazała się ciągłym, systematycznym przyrostem ludności, ale przeważnie na poziomie poniżej 1% rocznie. Natomiast osiedla małe z przyczyn oczywistych pozbawione niekiedy podstawowych usług, częściej winny wykazywać regres demograficzny. Na Podhalu gros tych małych jednostek reprezentuje jednak typ progresywny, lecz w żadnej z nich nie zaobserwowano wysokiego przyrostu ludności (tab. 5).

Tabela 5

**Typy rozwoju demograficznego wsi podhalańskich
w latach 1950–1988 na tle ich struktury wielkościowej**

Typy wsi*	Wsie według liczby ludności (1988)						
	ogółem		< 300	300–499	500–999	1000–1999	2000 i ponad
	l.b.	%					
Wsie ogółem	104	100,0	5	15	28	41	15
1) Regresywne	6	5,8	1	3	1	1	–
2) Stagnujące	3	2,9	2	–	–	–	1
3) Progresywne, w tym roczny przyrost rzeczywisty							
a) do 1%	37	35,6	1	7	14	13	2
b) 1–1,9%	48	46,2	1	5	12	21	9
c) 2% i więcej	10	9,6	–	–	1	6	3
Wsie ogółem	104	100,0	5	15	28	41	15
I. Systematyczny wzrost zaludnienia	62	59,6	–	7	15	31	9
II. Wzrost liczby ludno- ści z jedną fazą zmienną	26	25,0	1	6	8	7	4
III. Zmienne fazy rozwoju demograficznego	9	8,7	2	1	2	2	2
IV. Systematyczny spadek zaludnienia	7	6,7	2	1	3	1	–

* Według kryterium s. 22

Typy rozwoju demograficznego wsi

O wzroście liczby mieszkańców Podhala zdecydował w głównej mierze przyrost naturalny, bowiem bilans ruchów migracyjnych był dla większości wsi ujemny. Przyrost ten, mimo wyraźnej tendencji spadkowej, jest w tym regionie wyższy w porównaniu do ogółu ludności wiejskiej w kraju (tab. 6).

Tabela 6.

Średnioroczny przyrost naturalny ludności wiejskiej

Lata	Podhale	Polska
	%o	
1951-1960	19,2	18,6
1961-1970	16,1	12,0
1971-1978	12,5	10,9
1979-1988	11,4	8,5

W latach pięćdziesiątych średnioroczny współczynnik przyrostu naturalnego dla wsi podhalańskich wahał się od 6‰, aż do ponad 30‰. Mały przyrost naturalny zaznaczył się w niewielu jednostkach osadniczych (tylko dla 7%), głównie w niedużych wsiach zachodniej części Kotliny Nowotarskiej (Dział, Długopole, Pieniążkowice) i na Pogórzu Spiskim (Czarna Góra, Łapszanka), ale także we wsiach tatrzańskich (Bukowina, Kościelisko, Witów) oraz w Chyżnem na Orawie. Wówczas to najwięcej wsi (45%) reprezentowało bardzo wysoki przyrost naturalny, przede wszystkim w zapleczu Nowego Targu (Obidowa, Lasek, Ludźmierz, Zaskale, Szaflary) i Zakopanego (Poronin, Suche, Ząb) oraz w części Orawy (Lipnica Mała i Wielka, Podwilk) i Spisza (Łapsze Niżne, Dursztyn, Nowa Biała)¹.

W następnym dziesięcioleciu ponad połowa jednostek osadniczych utrzymała wysoki poziom przyrostu naturalnego, taki sam, jak w okresie eksplozji demograficznej. Zmniejszył się natomiast poziom rodności, a tym samym i przyrost naturalny dla 1/3 wsi, głównie w rejonie Zakopanego (Ząb, Poronin) i w południowej części strefy podmiejskiej Nowego Targu (Zaskale, Szaflary, Maruszyna).

¹ Dane statystyczne dotyczące liczby urodzeń i zgonów dla poszczególnych wsi w kolejnych latach okresu powojennego uzyskano z ksiąg parafialnych. Badaniami objęto 53 wsie, w różnych częściach Podhala, a informacje zebrane były przez studentów III roku geografii, odbywających w latach 1988-1990 programowe ćwiczenia terenowe z geografii ekonomicznej.

Po 1970 roku prawie we wszystkich wsiach Podhala następuje obniżenie przyrostu naturalnego ludności, w niektórych z nich nawet dwukrotnie, m.in. na Orawie (Lipnica Wielka, Orawka), na Spiszu (Trybsz, Łapszanka), we wsiach gorceńskich (Ochotnica Dolna).

Proces zmniejszania przyrostu naturalnego obserwuje się także w latach osiemdziesiątych. Dla 1/3 wsi podhalańskich kształtował się on poniżej 10%, połowa wsi legitymowała się przyrostem na poziomie 10–15%. Tylko kilka osiedli posiadało wysoką lub bardzo wysoką stopę przyrostu naturalnego ludności (tab. 7).

Tabela 7

Wsie Podhala według poziomu przyrostu naturalnego

Średnioroczny przyrost naturalny w ‰	Lata			
	1951–1960	1961–1970	1971–1978	1979–1988
	Ilość wsi w %			
do 10 ‰	6,7	6,7	20,0	31,1
10–14,9	17,8	26,7	44,4	51,1
15–19,9	31,1	46,6	35,6	15,6
20–20,9	40,0	20,0	–	2,2
30‰ i więcej	4,4	–	–	–
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Obliczenia własne

Generalnie w całym okresie powojennym najmniejszy przyrost naturalny posiadały wsie stare demograficznie, tworząc zwartą strefę w zachodniej części Kotliny Nowotarskiej (Dział 9,5‰, Odrowąż i Długopole 10‰), sporadycznie występowały na Pogórzu Spiskim (Łapszanka 12‰) i na Orawie (Chyżne 10‰). Niskim przyrostem odznaczały się również osiedla o silnie wykształconych funkcjach turystycznych (np. Bukowina Tatrzńska, Białka, Kościelisko, Witów), w których średnioroczny współczynnik przyrostu naturalnego w latach 1950–1988 wynosił około 11‰.

Wysoka stopa przyrostu naturalnego była charakterystyczna dla rolniczych wsi orawskich (Lipnica Mała i Wielka, Zubrzyca Dolna i Górna około 17‰, Podwilk około 20‰), w dużych wsiach spiskich (Łapsze Niżne, Nowa Biała, Dursztyn – powyżej 20‰) oraz utrzymała się nadal w niektórych osiedlach strefy podmiejskiej Nowego Targu (Obidowa i Gronków około 18‰, Zaskale – powyżej 20‰).

Przyrost naturalny zrekompensował w większości wsi podhalańskich ubytek ludności z tytułu migracji. Mimo ujemnego bilansu wędrowek nie jest to bowiem region o nadmiernym odpływie ludności. W minionym 15-leciu (1976–1990) tracił on średnio w roku 4 osoby na 1000 mieszkańców. Było to 2-krotnie mniej aniżeli w terenach wiejskich województwa nowosądeckiego, krośnieńskiego czy tarnowskiego, 3-krotnie mniej niż w przemyskim i 4 razy mniej niż w Sudetach. Straty migracyjne na Podhalu były także słabsze w porównaniu z woj. bielskim (5,7%) i krakowskim (6,8%). Średnioroczny współczynnik ujemnego salda migracyjnego dla ogółu wsi podhalańskich był taki sam jak na terenach wiejskich województwa katowickiego.

Obserwuje się jednak duże przestrzenne zróżnicowanie względnych wartości salda migracyjnego na Podhalu i jego znaczenia w procesie zaludnienia. Tylko 11,3% wiejskich jednostek osadniczych tego regionu miało za cały okres powojenny dodatni bilans wędrowek. W pozostałych wsiach był on ujemny, ale mimo to w większości z nich liczba ludności wzrosła, bowiem odpływ pochłonął tylko część przyrostu naturalnego (tab. 8). Rozpatrując udział przyrostu naturalnego oraz salda migracji w globalnym wzroście ludności wydzielono (wg metody Webba) na terenie Podhala następujące typy demograficznego rozwoju wsi:

1) Wsie imigracyjne z dominującą rolą przyrostu naturalnego w procesie ich zaludnienia

$$(+)\text{ PR} = (+)\text{ PN} > (+)\text{ SM}$$

Stanowią one 18% wiejskich jednostek osadniczych regionu. Taki typ rozwoju demograficznego w terenach wiejskich należy do rzadkości, reprezentuje go zaledwie 2% gmin w Polsce. Na Podhalu są to najbardziej atrakcyjne pod względem turystycznym obszary Skalnego Podhala (Bukowina Tatrzańska, Kościelisko) i duże wsie spiskie (np. Krempachy). Współczynnik salda wędrowskiego jest bardzo mały i kształtował się na poziomie od 1 do 7%. Udział migracji w powiększaniu stanu zaludnienia tych wsi był mało znaczący, np. w Bukowinie Tatrzańskiej stanowił zaledwie 6% przyrostu naturalnego. Należy podkreślić, iż w ostatnim 15-leciu jedynie w Nowym Targu znacząca była rola migracji w powiększeniu liczby ludności. W tym mieście 1/3 przyrostu rzeczywistego wynika z dodatniego bilansu wędrowek.

2) Wsie emigracyjne o wzrastającym zaludnieniu

$$(+)\text{ PR} = (+)\text{ PN} > (-)\text{ SM}$$

Straty migracyjne pochłonęły tylko część przyrostu naturalnego, stąd jednostki te reprezentują także model wsi progresywnych. Jest ich około 70%, przy czym w latach pięćdziesiątych było nieco więcej. W zależności od relacji pomiędzy ubytkiem migracyjnym a przyrostem naturalnym podzielono je na cztery grupy (tab. 8).

Tabela 8

Relacje między saldem migracyjnym a przyrostem naturalnym we wsiach Podhala w latach 1950–1988

Wyszczególnienie	Ogółem		Regiony występowania
	l.b.	%	
Wsie imigracyjne PN > + SM	6	11,3	wsie turystyczne na Skalnym Podhalu (Kościelisko, Bukowina Tatrzańska)
Wsie emigracyjne o wzrastającym zaludnieniu (+)PN>(-) SM	42	79,3	
w tym wsie, w których ubytek migracyjny wynosił:	5	9,4	pld. część strefy podmiejskiej Nowego Targu (od Ludźmierza po Szaflary)
a) poniżej 25% PN	18	34,0	zach. i wsch. część strefy podmiejskiej Nowego Targu – Spisz
b) 25 – 49,9% PN	12	22,6	– Część Orawy (Jabłonka, Zubrzyca Górna i Dolna) zach. część Kotliny Nowotarskiej (Czarny Dunajec i sąsiednie wsie), wsie orawskie (Lipnica Mała i Wielka, Podwilk)
c) 50 – 74,9% PN	7	13,3	Pogórze Spiskie (Jurgów, Rzepiska), wsie orawskie (Chyżne, Orawka)
d) 75 – 99,9% PN	5	9,4	wsie gorczańskie (Ochotnica Górna i Dolna), małe wsie spiskie (Łapszanka) i zach. część Kotl. Nowotarskiej (Dział)
Wsie emigracyjne o zmniejszającym się zaludnieniu	5	9,4	
Ogółem	53	100,0	

Źródło: Obliczenia własne. PN przyrost naturalny, SM saldo migracji, PR przyrost rzeczywisty.

a) Wsie, w których ubytek migracyjny kształtował się poniżej 25% przyrostu naturalnego. Jest ich niewiele, a występują tylko w zapleczu Nowego Targu (Szaflary, Zaskale, Ludźmierz) i Zakopanego (Poronin). W latach pięćdziesiątych odznaczały się dodatnim bilansem migracyjnym, po czym przekształciły się w jednostki emigracyjne.

b) Wsie, gdzie ubytek migracyjny pochłonął od 25 do 50% przyrostu naturalnego. Stanowią one 1/3 wiejskich jednostek Podhala. Są to wsie spiskie (Kacwin, Łapsze Niżne, Nowa Biała, Trybsz), częściowo orawskie (Jabłonka, Zubrzyca Górna i Dolna) oraz na Skalnym Podhalu (Bustryk, Suche, Witów) i Pogórzu Zachodnim (Biały Dunajec, Chochołów).

c) Wsie, w których ubytek migracyjny stanowi od 50 do 75% przyrostu naturalnego. Są to m.in. wsie emigracyjne na Orawie (Lipnica Mała i Wielka), Czarny Dunajec i sąsiadujące z nim jednostki osadnicze oraz małe osiedla rolnicze w za-

chodniej części Kotliny Nowotarskiej (Krauszów, Morawczyna). Tworzą one w sumie około 25% osiedli.

d) Wsie, gdzie ubytek migracyjny pochłania prawie cały przyrost naturalny. Ich średnioroczny współczynnik ujemnego salda migracyjnego jest bardzo wysoki (10–15%). Są to dwie wsie orawskie (Chyżne i Orawka), małe wsie na Pogórzu Spiskim (Jurgów, Rzepiska), a w zapleczu Nowego Targu tylko Obidowa. Śledząc ich rozwój demograficzny w poszczególnych okresach międzypisowych okazuje się, że część z nich w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych reprezentowała typ depopulacyjny (np. Chyżne, Orawka, Morawczyna, Rzepiska).

3) Wsie emigracyjne o zmniejszającym się zaludnieniu. Ubytek migracyjny był w nich większy od przyrostu naturalnego

$$(-) PR = (+) < (-) SM$$

Należą do nich głównie osiedla gorczańskie (Ochotnica Górna i Dolna), małe wsie na Spiszu (Łapszanka) i w zachodniej części Kotliny Nowotarskiej (Dział, Odrowąż). Ubytek migracyjny minimalnie przekroczył przyrost naturalny, powodując częściej stagnację tych wsi aniżeli ich regres demograficzny. Ten typ reprezentuje tylko 10% przebadanych jednostek osadniczych Podhala. Był jednak okres (1970–1978), w którym liczba wsi o zmniejszającym się zaludnieniu była znacznie większa (40% osiedli). Zdecydował o tym malejący bardzo w tym czasie poziom rodności przy jednocześnie narastającej emigracji ludności.

Pod koniec lat osiemdziesiątych ponownie nasiliła się emigracja, ale przede wszystkim w Zakopanem, Rabce i Szczawnicy oraz we wsiach rabczańskich i pienińskich. Jednocześnie do tych samych jednostek zmalał napływ ludności, co pogłębia jeszcze bardziej ubytek migracyjny. Nadal utrzymywał się na wysokim poziomie odpływ ludności ze wsi gorczańskich, natomiast znacznie zmalała emigracja na Orawie i Spiszu, a przede wszystkim na Skalnym Podhalu i w strefie podmiejskiej Nowego Targu.

Na Podhalu odwrotnie niż w skali kraju większe skłonności migracyjne wykazywali mieszkańcy miast a nie wsi, podczas gdy w pozostałej części województwa nowosądeckiego stopień mobilności przestrzennej był taki sam wśród ludności miejskiej i wiejskiej. Zaburzenia gospodarcze, głównie w postaci bariery mieszkaniowej w miastach i perturbacje na rynkach pracy zmniejszyły w skali całego kraju odpływ ludności ze wsi. Podobny proces obserwuje się we wsiach podhalańskich, przy czym zaczynają dominować wędrówki o charakterze matrymonialnym i wzmagają się proces reemigracji, o czym świadczą kierunki przemieszczeń ludności i jej pochodzenie terytorialne (Krakowska 1994). W latach osiemdziesiątych coraz bardziej nasila się emigracja zagraniczna. Na pobyt stały wyjechało ponad 2% aktualnej liczby ludno-

ści Podhala, co równa się 1/5 przyrostu naturalnego w tym okresie. W wielu wsiach o starych tradycjach emigracyjnych, np. w Czarnym Dunajcu, Gronkowie czy Białce Tatrzańskiej, wyjazdy te stanowiły aż 10% ich stanu zaludnienia i przekraczały wielkość emigracji krajowej. Podobnie duże rozmiary osiągnęła emigracja zagraniczna na pobyt czasowy. Według szacunków wyjechało w latach 1980–1988 około 3% mieszkańców wsi, co równa się w przybliżeniu 2,5-letniemu przyrostowi naturalnemu (Górz 1994). W sumie emigracja zagraniczna (stała i okresowa) objęła w tym czasie około 5% ludności Podhala. Skala wielkości tego zjawiska jest znacząca, bowiem tendencje emigracyjne czy też wyjazdy zarobkowe są nadal.

Rozpatrywane w okresie powojennym zmiany w zaludnieniu Podhala wskazują na pewną zbieżność z ogólnopolskimi trendami nasilenia procesów demograficznych i na ich przestrzenne zróżnicowanie. Najbardziej dynamicznie rozwinęły się wsie podhalańskie w dwóch pierwszych powojennych dziesięcioleciach, najslabiej w latach siedemdziesiątych, a po 1980 roku obserwuje się umiarkowany wzrost. Przejście kolejno od fazy eksplozywnego rozwoju do fazy obniżonego, a następnie umiarkowanego wzrostu demograficznego było powszechne dla wsi Skalnego Podhala, Pogórza Zachodniego i Doliny Górnej Raby. Przede wszystkim jednak taki cykliczny rozwój wykazały wsie o największej koncentracji ludności, rozciągające się wzdłuż linii kolejowej Rabka – Nowy Targ – Zakopane. Na tych obszarach zmalała stopa przyrostu naturalnego ludności, zmniejszył się przede wszystkim jej napływ do stref podmiejskich, zaś odpływ był nieduży i utrzymywał się na niezmiennym poziomie. Nasiliły się tendencje do wyjazdów zagranicznych, przeradzających się w definitywną emigrację. Inny typ wzrostu ludności reprezentuje Orawa i Spisz, w których ożywienie procesów demograficznych, a szczególnie przyrostu naturalnego przy jednocześnie zmniejszonej emigracji nastąpiło dopiero w ostatnim 10-leciu. Natomiast miasta Podhala z uwagi na pełnione funkcje oraz położenie w regionie górskim muszą przestrzegać granic wyznaczonej pojemności demograficznej. Stąd też tylko Nowy Targ wykazywał cykliczność w swym rozwoju, zaś pozostałe miały po 1980 roku znikomy przyrost ludności, znacznie mniejszy niż wsie podhalańskie.

Mimo zróżnicowanego tempa zaludnienia większość wsi podhalańskich (ponad 60%) powiększała systematycznie swą liczbę ludności. Dla znacznej liczby osiedli (25%) wyróżniono wśród czterech okresów dziesięcioletnich jedną fazę stagnacji lub regresu w zaludnieniu. Taki charakter rozwoju demograficznego prezentowało wiele osiedli podmiejskich. Nieregularność w swym rozwoju demograficznym (fazy wzrostu, regresu) wykazało zaledwie kilka wsi i były to zarówno duże jednostki osadnicze, jak i niewielkie osiedla rolnicze.

Bardzo mało (6) jest na Podhalu wsi o systematycznym spadku zaludnienia. Typ regresywny reprezentują małe i średniej wielkości osiedla rolnicze (Bór,

Łapszanka, Odrowąż) oraz wsie gorczańskie (Ochotnica Dolna, Ochotnica Górna). Te ostatnie atrakcyjne dla turystyki i rekreacji nie rozwinęły dotąd na szerszą skalę usług z tego zakresu. Nie ulega wątpliwości, że jedną z podstawowych przyczyn występującego ubytku ludności jest ich peryferyjne położenie w stosunku do pozarolnych ośrodków pracy. Jest to nadal rejon zapóźniony gospodarczo o słabym stanie dróg i innych elementów infrastruktury.

Natomiast wśród wsi o progresywnym rozwoju ponad połowa odznaczała się wysokim lub bardzo wysokim średniorocznym przyrostem ludności. Przeważnie są to obszary turystyczne oraz ośrodki gminne.

W ramach programu deglomeracji turystyki na tereny wiejskie znacznie rozbudowano usługi turystyczne, zmieniające ekonomiczne podstawy życia gospodarczego wielu wsi, głównie w strefie tatrzańskiej. Stały się one atrakcyjne dla imigrantów z wielu regionów kraju, którzy w społeczności wiejskiej tworzą zbiorowść elitarną (np. w Kościelisku).

Wsie gminne mają z reguły sporo miejsc pracy pozarolniczej, co sprawia, iż winny być one interesującymi dla zamieszkania ludności osiedlami. Jednak na Podhalu niektóre z nich reprezentują regresywny lub stagnujący typ rozwoju (Ochotnica Dolna, Czorsztyn), względnie cechuje je umiarkowany przyrost ludności (Jabłonka), z nasilającą się w nich ponownie emigracją zagraniczną (Czarny Dunajec – Adamus 1990).

Natomiast znaczący rozwój zaludnienia stwierdzono w strefie podmiejskiej Nowego Targu, a jego przyczyną były możliwości podejmowania pracy pozarolniczej w ośrodku miejskim i zakupienia w jego najbliższym sąsiedztwie działki pod budownictwo.

Całe Podhale w porównaniu z innymi obszarami wiejskimi Karpat odznaczało się wyższą dynamiką rozwoju demograficznego. O kierunku i skali zmian w ich zaludnieniu decydowały w głównej mierze czynniki ekonomiczne, związane z możliwością zatrudnienia siły roboczej mieszkającej na wsi. Ważne też były warunki życia ludności w danym osiedlu, wynikające ze stanu infrastruktury usługowej, a także z możliwości kontaktu z miastem. Niższy standard życia jest bowiem w wielu wsiach zachętą do emigracji, zwłaszcza ludzi młodych (Jelonek 1990).

Changes in Podhale population in the years 1931–1988

Podhale, in comparison to other regions in the Carpathians, was characterized by greater dynamics of demographic development. Progress of urbanization is slower there than in other regions but this is caused by mountain specifics of the region and by functional structure of towns. During last years slower increase of population number is marked in towns, not in villages. Observations of changes in population allowed to make a typology of village settlement units. The greatest number is of progressive villages with a high or very high annual population growth. Only some of villages present stagnation or demographic regression. Their number and distribution were changeable in particular inter-census periods. Increase of population was a continuous process in majority of the settlement units. Irregularity in their demographic development (increase and decrease) was characteristic for some villages only. Continuous decrease of population was noticed in some villages. Natural growth as well as settlements of immigrative character decided about demographic growth in Podhale.

Villages of emigrational character predominate but population number increases as migrational loss concerned only a part of natural growth. The smallest number was of emigrational villages with decreasing number of inhabitants. Following the post war changes in Podhale population it may be stated that the transition from explosive to lowered and finally to medium demographic growth was common feature for majority of villages in Skalne Podhale, Pogórze Zachodnie as well as for villages situated along the railway track Rabka – Nowy Targ – Zakopane. Spisz and Orava present another type of population growth as demographic boom has begun there for 10 years.

Dynamic increase of population in post war times influenced density of population and caused changes in size structure of settlements. Number of small villages decreased, number of units with 1 000 – 2 000 inhabitants was doubled and they make predominant size category in Podhale village pattern. Increase of number of population in big villages, with population over 3 000, is unfavourable for that region.